

สมุนไพรรางจืด

ปาริณกุล ตั้งสุขฤทัย*

ในยุคข้อมูลข่าวสารในปัจจุบัน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของประชาชนมีหลากหลายช่องทาง โดยมีระดับความน่าเชื่อถือแตกต่างกัน ข้อมูลที่เป็นวิชาการที่น่าเชื่อถือมักเผยแพร่อยู่ในวารสารที่ได้รับการยอมรับของกลุ่มนักวิชาการ นักวิจัยหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องแต่ละสาขา ส่วนข้อมูลที่เป็นข้อมูลความรู้ทั่วไปที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย ได้แก่ สื่อหนังสือพิมพ์ โทรศัพท์ วิทยุชุมชน อินเทอร์เน็ต และสื่ออื่น ๆ อาจจะมีข้อมูลบางส่วนที่หวังผลประโยชน์ทางด้านการค้า เน้นโฆษณาชวนเชื่อและบอกต่อ ๆ กันไป ซึ่งข้อมูลประเด็นนี้เป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงในสังคม โดยเฉพาะข้อมูลทางด้านสุขภาพ ทั้งข้อมูลอาหารเสริม เครื่องสำอาง สมุนไพร ยาไทย ตลอดจนผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่ประชาชนให้ความสนใจในการนำมาใช้ในการดูแลสุขภาพ แต่ขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ที่ถูกต้อง ทำให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ เช่น ใช้ติดต่อกันเป็นระยะเวลานานเนื่องจากเข้าใจว่าสมุนไพรไม่ใช่สารเคมี ไม่ทำให้เกิดพิษต่อร่างกาย จึงทำให้เกิดพิษต่อตับ ไต หรือเกิดอาการแพ้อย่างรุนแรง ต้องยอมรับว่าหน่วย

ราชการที่รับผิดชอบเอง ก็ไม่สามารถที่จะควบคุมได้อย่างทั่วถึง มักจะได้ข้อมูลเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์อย่างร้ายแรงแล้ว ในบทความนี้จะได้กล่าวถึงสมุนไพรรางจืด ซึ่งเป็นสมุนไพรที่หมอพื้นบ้านหรือชาวบ้านมีการใช้เป็นยาถอนพิษ แก้ไข้ แก้พิษเบื่อเมา มาเป็นเวลานาน แต่เป็นการใช้ในกลุ่มผู้ป่วยเฉพาะรายและใช้ในระยะเวลาสั้น ๆ ในปี พ.ศ. 2552 กระทรวงสาธารณสุข ได้เลือกรางจืดมาเป็นสมุนไพรที่ช่วยลดพิษสารฆ่าแมลง ในโครงการ เกษตรกรปลอดภัย ผู้บริโภคปลอดภัย สมุนไพรเพื่อชีวิต ภัยจิตผ่องใส ซึ่งเป็นโครงการบูรณาการร่วมกัน ของ 4 หน่วยงานหลักของกระทรวงสาธารณสุข ประกอบด้วย กรมอนามัย กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และกรมสุขภาพจิต¹ ในการดำเนินโครงการดังกล่าว ทำให้ประชาชนรู้จัก สมุนไพรรางจืดกันมากขึ้น ต่อมารางจืดได้บรรจุเป็นสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ โดยมีข้อบ่งชี้ ในการถอนพิษไข้ แก้ร้อนใน ถอนพิษเบื่อเมา

รางจืด มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ *Thunbergia laurifolia* Lindl. อยู่ในวงศ์ Acanthaceae² มีชื่อสามัญ clock vine หรือ blue trumpet vine^{2,3} เป็นพืชที่พบมากในประเทศแถบเอเชีย เป็นพืชพื้นเมือง

*วิทยาลัยแพทยศาสตรบัณฑิตจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์

ของประเทศอินเดีย⁴ ประเทศมาเลเซีย เรียก kar-tuau ทางแพทย์แผนไทย ใช้ใบสดคั้นน้ำดื่มแก้ไข้ และถอนพิษ ใช้ปรุงเป็นยาเขียว รับประทานเป็นยาถอนพิษ กระทุ้งพิษไข้ รากและเถาใช้เป็นยาแก้ร้อนใน กระหายน้ำ แก้พิษร้อนทั้งตัว และยังระบุในการลดพิษจากยา แอลกอฮอล์¹ ส่วนประเทศมาเลเซีย ใช้น้ำคั้นจากใบรางจืดในสตรีที่ประจำเดือนมาก และยังใช้น้ำที่ได้จากการต้มมาใช้หยอดหูในรายที่หูอื้อ⁴ รางจืดประกอบด้วยกลุ่มโพลีฟีนอล (polyphenol) ได้แก่ กรดฟีนอลิกแอซิด (phenolic acid) เช่น กรดแกลลิก (gallic acid) กรดคาเฟอิก (caffeic acid) ซึ่งมีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ และอีกกลุ่มคือ ฟลาโวนอยด์ (flavonoid) ได้แก่ อพิจินิน (apigenin) และอพิจินินกลูโคไซด์ (apigenin glucoside) โดยอพิจินิน ซึ่งเป็นสารสำคัญในรางจืดที่สามารถยับยั้งพิษสารหนู^{5,6}

จากข้อมูลงานวิจัยเกี่ยวกับสมุนไพรรางจืด ที่มีการศึกษาฤทธิ์ต่าง ๆ มาเป็นระยะเวลากว่า 30 ปี ทั้งการศึกษาในหลอดทดลอง สัตว์ทดลองและการวิจัยในคน เป็นการวิจัยพิสูจน์ยืนยันจากภูมิปัญญาการใช้ในด้านการถอนพิษ จากสารกำจัดศัตรูพืชกลุ่ม ออร์กาโนฟอสเฟต ในสัตว์ทดลอง ซึ่งผลพบว่า สารสกัดรางจืดด้วยน้ำ ช่วยลดพิษสารกำจัดศัตรูพืชได้ กลไกการออกฤทธิ์ต้านสารพิษ ของรางจืดช่วยเพิ่มระดับเอนไซม์โคลีนเอสเตอเรส (cholinesterase) ในหนูแรดทดลองที่ได้รับ พาราไทออน และในรายงานการวิจัยนี้เป็นที่น่าสังเกตเกี่ยวกับผลการวิจัยที่ให้รางจืดร่วมกับ อะโทรปีนและ 2-PAM (pralidoxime) และรางจืดร่วมกับ 2-PAM ทำให้หนูตายเท่ากับกลุ่มควบคุม⁷ รางจืดจึงไม่ควรใช้แก้พิษในกรณีที่มีอาการรุนแรงจากออร์กาโนฟอสเฟส ซึ่งได้รับการรักษาด้วยอะโทรปีนและ 2-PAM⁸ ดังนั้น ข้อมูลที่ต้องให้กับประชาชนกรณีที่ได้รับสารพิษจาก

สารกำจัดศัตรูพืชก็ต้องรีบส่งโรงพยาบาลทันที แต่ขณะที่นำส่งโรงพยาบาลสามารถนำน้ำคั้นจากใบรางจืดหรือยาชงรางจืดให้รับประทานเพื่อการปฐมพยาบาลได้

ผลงานวิจัยของ อรสา วงศ์ชาติและคณะ ศึกษาฤทธิ์ในการป้องกันการทำลายของเซลล์ตับที่ถูกเหนี่ยวนำให้เกิดการอักเสบจากสารก่อมะเร็ง (N-nitrosodimethylamine: NDMA) และจากพยาธิใบไม้ตับ (liver fluke *opisthorchis viverrini*) ในหนูทดลอง พบว่าสารสกัดจากใบสดและใบแห้งมีฤทธิ์ในการต้านการอักเสบ ต้านอนุมูลอิสระ และฤทธิ์ปกป้องตับที่ถูกทำลายด้วยสารก่อมะเร็งและพยาธิใบไม้ตับ พบว่าสารสกัดจากใบรางจืดมีฤทธิ์ต้านการอักเสบ ช่วยปกป้องเซลล์ตับที่ถูกทำลายด้วยสารก่อมะเร็งและพยาธิใบไม้ตับที่เป็นสาเหตุของมะเร็งท่อน้ำดี โดยลดการอักเสบรอบ ๆ ท่อน้ำดี อีกทั้งยังลดการเสื่อมของเซลล์ตับได้ด้วย และทำให้ค่า ALT, ALP, BUN, Creatinine มีค่าอยู่ในระดับปกติ⁹ หากมีการศึกษาต่อยอดถึงการวิจัยทางคลินิก จะเกิดประโยชน์มากในกลุ่มผู้ป่วยที่มีภาวะตับอักเสบจากสารดังกล่าวและจากพยาธิใบไม้ตับและอาจจะเป็นการป้องกันการเกิดมะเร็งท่อน้ำดี และอีกงานวิจัยที่มีการศึกษาฤทธิ์ของสารสกัดจากใบรางจืดต่อการเกิดพิษของสารตะกั่วต่อสมองในสัตว์ทดลอง พบว่า มีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระในสมอง ลดการตายของเซลล์สมองซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ความจำลดลง¹⁰ นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยฤทธิ์ด้านพิษสุรา ซึ่งพบว่า สารสกัดของน้ำรางจืดป้องกันการตายของเซลล์ตับจากพิษแอลกอฮอล์¹¹ ส่วนการวิจัยทางคลินิกในการต้านพิษสารกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกร ของโรงพยาบาลบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเดชอุดม จังหวัด

อุบลราชธานี ได้ผลไปในทางเดียวกันคือรางจืดช่วยด้านพิษสารกำจัดศัตรูพืชได้^{12,13} และยังมีข้อมูลรายงานการใช้น้ำคั้นใบรางจืดช่วยชีวิตผู้ป่วยอาการหนักมาจากพิษแมงดาทะเล ซึ่งได้รับการยืนยันจากแพทย์ผู้อำนวยการโรงพยาบาลชุมพรเขตอุดมศักดิ์¹⁴ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาฤทธิ์ของรางจืดต่อเซลล์มะเร็งเต้านมของคน พบว่า มีความสามารถลดการเจริญเติบโตของเซลล์ เพิ่มอายุของเซลล์¹⁵

จากข้อมูลดังกล่าว แสดงว่าสมุนไพร รางจืด มีสรรพคุณในการต้านพิษต่าง ๆ ที่อาจเกิดผลเสียต่อร่างกายตามกฎหมายไทยที่ระบุไว้ และจากผลการวิจัยที่กล่าวมา พบว่ามีฤทธิ์ที่สำคัญในการลดพิษสารกำจัดศัตรูพืช ลดพิษจากสารตะกั่ว ลดการอักเสบของตับ ด้านพิษแอลกอฮอล์ อย่างไรก็ตามยังขาดข้อมูลสำคัญหลายข้อมูล ที่ยังต้องหาคำตอบให้กับประชาชน เพื่อการใช้อย่างถูกต้องและปลอดภัย ได้แก่ รางจืดต้องรับประทานอย่างไรที่ปลอดภัยที่สุด ซึ่งประกอบด้วย ขนาดที่ใช้ รูปแบบวิธีเตรียม ระยะเวลาที่ใช้นานกี่วัน ผู้ป่วยโรคใดบ้างที่ไม่ควรรับประทานรางจืด หากผู้ป่วยมีโรคประจำตัวหรือรับประทานยา หรือผลิตภัณฑ์เสริมอาหารอื่น ๆ อยู่เป็นประจำ รับประทานได้หรือไม่ รับประทานก่อนหรือหลังอาหาร เป็นต้น ดังนั้นบางคำตอบยังไม่สามารถให้ข้อมูลได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับประทานรางจืดในผู้ป่วยที่ต้องรับประทานยารักษาโรคเป็นประจำ เพราะยังไม่มีรายงานการวิจัยเกี่ยวกับการเกิดอันตรกิริยา (drug interaction) กับยาชนิดอื่น เพื่อความปลอดภัยในการใช้สมุนไพรรางจืด ดังนั้นผู้เขียนจึงขอให้คำแนะนำในการใช้สมุนไพรรางจืด คือ 1) ควรใช้ตามกฎหมายที่มีการบันทึกไว้หรือปรึกษาแพทย์แผนไทยที่มีใบประกอบโรคศิลปะ 2) ควรรับประทานก่อนอาหาร หรือก่อนรับประทาน ยา

ชนิดอื่น อย่างน้อย 1 ชั่วโมง 3) ผู้ป่วยโรคเบาหวานควรระวังเพราะอาจทำให้น้ำตาลในเลือดต่ำ 4) ไม่ใช้ร่วมกับยาอื่น 5) ในกรณีที่รับประทาน เช่น ยาฆ่าแมลง ให้รีบนำส่งโรงพยาบาลที่ใกล้ที่สุดและรวดเร็วที่สุด หากจะใช้รางจืดในขณะที่ส่งโรงพยาบาลก็สามารถทำได้ เป็นการปฐมพยาบาล 6) ไม่รับประทานเป็นอาหาร เครื่องดื่ม หรือเป็นผลิตภัณฑ์เสริมอาหารเพื่อการป้องกันโรค หรือส่งเสริมสุขภาพ เป็นประจำโดยเด็ดขาด

เอกสารอ้างอิง

1. สถาบันวิจัยการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. โครงการเกษตรกรปลอดโรค ผู้บริโภคปลอดภัย สมุนไพรล้างพิษ กายจิตผ่องใส. นนทบุรี: 2552.
2. ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์. ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชน จำกัด; 2544.
3. Chan EWC, Lim YY. Antioxidant activity of *Thunbergia laurifolia* tea. J. Trop. For. Sci. 2006;18(2):130-6.
4. A Dictionary of the Economic Products of the Malay Peninsula (2 Volumes). Kuala Lumpur: Ministry of Agriculture and Cooperatives; 1966.
5. Kanchanapoom T, Kasai R, Yamazaki K. Iridoid glucosides from *Thunbergia laurifolia*. Phytochem. 2002;60:769-71
6. Prayothin P, Chirdchupunsare H, Rungsipipat A, Chaichantipyuth C. Hepatoprotective activity of *Thunbergia laurifolia* Lindl. Extract in rats treated with ethanol: in vitro and in vivo studies. J Ethnopharmacol. 2005;102(3):408-11.
7. สกฤตรัตน์ อุษณาวรงค์, ธาณี เทศศิริ. ผลของรางจืดต่อการลดพิษพาราไธออนในหนูแรด. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2544;6(1):3-13.
8. พาณี เดชะเสน, ชัชวดี ทองทา. การทดลองใช้รางจืดแก้พิษยาฆ่าแมลง. เชียงใหม่เวชสาร. 2523;19(3):105-14.
9. Wongchalee O, Boonmars T, Aromdee C, Laummaunwai P, Khunkitti W, Vatteewoottacharn K, et al. Anti-inflammatory, antioxidant and hepatoprotective effects of *Thunbergia laurifolia* Linn. On experimental opisthorchiasis. Parasitol Res. 2012;111(1):353-9.

10. Tangpong J, Satarug S. Alleviation of lead poisoning in the brain with aqueous leaf extract of *Thunbergia laurifolia* (Linn). *Toxicol Lett*. 2010;198(1):83-8.
11. Oonvilai R, Cheng C, Bomser J, Ferruzzi MG, Ningsanond S. Phytochemical profiling and phase II enzyme-inducing properties of *Thunbergia laurifolia* Lindl.(RC) extracts. *J Ethnopharmacol*. 2007;114(3): 300-6.
12. ดวงรัตน์ เชี่ยวชาญวิทย์, กำไร กฤตศิลป์, เชิดพงษ์ น้อยภู. การใช้สมุนไพรรางจืดเพิ่มปริมาณเอนไซม์โคไลน์เอสเตอเรสในซีรัมของเกษตรกรที่พบสารพิษสารกำจัดศัตรูพืชในร่างกาย. *พุทธชินราชเวชสาร*. 2545;19:12-20.
13. โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี. รายงานการวิจัยเรื่อง การใช้สมุนไพรรางจืดขับสารฆ่าแมลงในร่างกาย ของเกษตรกรกลุ่มเสี่ยงในตำบลเมืองเดช อำเภอดุสิต จังหวัดอุบลราชธานี เสนอต่อสถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. ตุลาคม 2542.
14. สุพรรณิ ประดิษฐ์สถาวงษ์. รายงานผู้ป่วยพิษแมงดาทะเล 4 ราย รักษาด้วยสมุนไพรรางจืด. *วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก*. 2552;7(1):84-8.
15. Jetawattana S, Boonsirichai K, Charoen S, Martin SM. Radical Intermediate Generation and Cell Cycle Arrest by an aqueous extract of *Thunbergia laurifolia* Linn. In human breast cancer cells. *Asian Pac Cancer Prev*. 2015; 16(10):4357-61.